

KAPITTEL 1

Regional representasjon i storting og regjering. Hvor viktig er det?

Jon P. Knudsen

For en tid siden fikk jeg en epost fra en representant for det vi med Jürgen Habermas (1962/2002) må kunne kalle den borgerlige offentligheten på Agder, Knut O. Mygland. Han var indignert over at det ikke var interesse ved vårt eget universitet for regionens rikspolitiske betydning:

Min påstand er at Indre Agder og dalstroka innafor blir litt neglisjert på UiA. Det er for lite søkelys på det politiske tyngdepunkt som var i Eiken/Fjotland på 1910- og 1920-tallet. En av pådriverne for kvinnelig stemmerett, stortingsmann Eftestøl, kom fra Fjotland. Den markante stortingspolitikeren og venstremanen Gunnuf Eiesland var herfra. Likedan stortingspresident Bryggesaa. Men dette politiske miljøet er nesten glemt, selv om disse i en periode var viktige rikspolitikere. (Mygland, personlig kommunikasjon, 22. august 2019)

Min umiddelbare reaksjon var at det nok ikke bare er Indre (Vest-)Agder som er glemt av Universitet i Agder. Og det er heller ikke bare ved UiA det glemmes. Det er vel heller slik at studier av stortingsrepresentasjon nærmest har gått av moten som forskningsfelt. I tidligere tider var dette et viktig tema. Utover i etterkrigstiden kom meningsmålingene, som brakte folk til å tro på desimaler hinsides all statistisk forsiktighet. I valgforskningens storhetstid var i tillegg troen på at politisk representasjon var lik politisk makt, svært så utbredt.

Men så kom Stein Rokkan (1966) med et nytt budskap: Stemmer teller, men ressurser avgjør. Gradvis ble interessen for den synlige representasjon

Sitering av dette kapitlet: Knudsen, J.P. (2020). Regional representasjon i storting og regjering. Hvor viktig er det? I Johnsen, B.E. og Vadum, K. (red.), *Grenseløst Agder. Det som skilte og det som bandt* (s. 13–29). Oslo: Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.111>
Lisens: CC BY-NC-ND.

i regjering og storting avløst av en søken etter hvor den egentlige makten fantes. Både akademisk og politisk ble dagsorden dermed en annen. Tydeligst kom dette til uttrykk gjennom den brede maktutredningen som ble igangsatt i 1972 og rapportert i 1983 (St. meld. nr. 44 (1982–83)). Nå var det interesseorganisasjonene, de korporative kanalene og maktspillet i parlamentarismens bakrom som skulle fram i lyset. Der fikk forskningen annet å stille med. Stortingsrepresentasjonen ble overlatt til kommersielle meningsmalere, memoarlitteraturen og lokale delegasjoner på tur til Oslo med en sak. Forskningsfokus hadde beveget seg fra den numeriske til den korporative kanal. Ottar Hellevik (1969) hadde rett nok fortalt oss at Stortinget representerte en sosial elite, men det var likevel en elite som selv ofte følte mer avmakt enn makt. Det skulle heller ikke mye til for å få elitestemplet hos Hellevik. Det holdt med examen artium og en håndfull verv. Og typisk nok, da sluttrapporten fra maktutredningen ble debattert i Stortinget, visste de angivelige makthavere knapt hva de skulle bruke den til.

Likevel, bildet over må nyanseres. Selv om forskningsinteressen har flyttet seg, er det ikke slik at den nasjonale representasjonen er uviktig. Det umiddelbare inntrykket er også at representasjon i regjering er noe som vies mer oppmerksomhet enn representasjon i storting. Og går vi til Stortingets sammensetning og arbeidsmåter, er det opplagt interessant hvilke fagkomiteer representantene havner i og hvilke posisjoner de får internt i partigruppene. Av særlig interesse er de posisjonene der den parlamentariske arenaen møter andre maktsfærer.

Et borgerlig Agder

En observasjon må legges til for landsdelens representasjon i regjering. For Agders del har den som regel vært sterkere i borgerlige enn i arbeiderpartiledede regjeringer. Dette følger rett og slett av landsdelens politiske geografi. Agder stemmer mindre rødt enn landsgjennomsnittet, selv om det er store interne forskjeller. Grovt sett kan vi si at Agder blir rødere jo lengre øst og innover i landet vi kommer og blåere – og gulere – desto lengre vest og ut mot kysten vi befinner oss (Aardal, 2011).

Skal vi reformulere problemstillingen, kan vi kanskje si at *hvordan* vi er representert i storting og regjering er viktigere enn *at* vi er det. Det er forskjell på å sitte på avgjørende poster der makten utøves, og å få tildelt et par statssekretærposter som avlat i et rikspolitisk spill. Jon Lilletun og Ansgar Gabrielsens karrierer kan være eksempler på hvordan det arter seg for dem som virkelig når inn til maktens midte.

Jon Lilletun er kanskje den fremste politikeren Agder har fostret i nyere tid. Han kom fra små kår på Vestlandet og bar med seg den klassiske Venstre-ideologien slik den hadde vokst fram i samspill med motkulturene: avhold, lekmannsrørsle og målsak. Lilletun personifiserte dem alle, på sitt vennlige, spørrende og kulturåpne vis. Nils Kjær ville ikke ha funnet spor av Vestlandsfanden i ham. Lilletun søkte kompromisser. Før han kom inn i rikspolitikken, hadde han gjort seg bemerket i utvekslingen mellom kommunalt tiltaksarbeid og frivillig organisasjonsliv i Vennesla. Han var kraft og brobygger.

På Stortinget ble det likeens. Han satt som fast representant for Vest-Agder KrF fra 1989 til han døde i 2006. Også her ble han brobyggeren. To eksempler illustrerer dette godt. Han fikk fra første stund av god kontakt med politikere fra andre partier. Han var i perioden 1989–1997 først medlem og senere leder av kirke-, undervisnings- (og forsknings-) komiteen. Dette falt sammen med at Gudmund Hernes, Ap, var fagstatsråd (1990–1995) og Randi Øverland fra Vest-Agder statssekretær i samme departement. Hernes og Lilletun fant hverandre umiddelbart over blokk skillet. Lilletun hadde også en god tone med Arbeiderpartiets folk i sin egen komité. Det er i ettertid ikke tvil om at denne kontakten var viktig for å drive høgskolesamlingen på Agder – og senere universitetsprosjektet – fram. Forholdet mellom mange av landsdelens akademikere og statsråd Hernes var på samme tid anstrengt, etter at statsråden tidlig hadde satt foten ned for å skape et femte universitet i Norge ved fusjon mellom de daværende høgskolene i Kristiansand (ADH) og Stavanger (HSR) (Knudsen, 2019, s. 254–255).

Da Kjell Magne Bondevik dannet sin første regjering etter valget i 1997, ble Lilletun kirke-, utdannings- og forskningsminister. Jeg var da politisk redaktør i *Fædrelandsvennen*, og befant meg i Oslo da dette skjedde. Over en kopp kaffe i stortingsrestauranten ga Lilletun uttrykk for tvil om

egne evner. Ville han makte oppgaven? Han besto så avgjort. Da Bondevik dannet sin andre regjering høsten 2001, bestående av KrF, Høyre og Venstre, var den parlamentariske situasjonen vanskelig. Dermed fikk Lilletun jobben med å løse regjeringens saker gjennom i Stortinget. Han ble fellesparlamentarisk leder for regjeringspartiene. Midtbanespilleren Bondevik (Rimehaug, 1997) trengte Lilletuns samarbeidsevner og kontaktnett for å lykkes. Bondevik behersket ikke denne delen av banen alene. De kontrafaktiske spørsmålene har liten plass i samfunnsforskningen, men det er likevel ikke til å unngå at spørsmålet stilles: Hvordan ville utfallet av striden om KrFs linjevalg i 2019 ha vært dersom Lilletun hadde fått leve lenge nok til å ta del i den diskusjonen (Erstad, 2019)?

Ansgar Gabrielsens vei til makt og innflytelse har noen av de samme ingrediensene. Han hadde tidlig markert seg som omgjengelig og talentfull ordfører (H) i Lindesnes før han havnet på Stortinget i 1993. Den første perioden i rikspolitikken var han lite synlig, men etter valget i 1997 ble han valgt som innpisker for Høyres stortingsgruppe. I Bondeviks andre regjering ble han først næringsminister og deretter, fra 2004 av, helseminister. Som næringsminister høstet han internasjonal berømmelse for å ha drevet gjennom lovendringen som krevde 40 prosent kvinnerepresentasjon i aksjeselskapenes styrever. Som helseminister var han aktiv for å befeste reformen som fra 2002 av overførte sykehusene fra fylkeskommunalt eierskap til statlige foretak. Etter at han gikk ut av rikspolitikken i 2005 startet Gabrielsen eget firma, som dannet utgangspunkt for videre engasjement i norsk helse- og sykehusvesen. Fra denne posisjonen har han siden blant annet vært engasjert som pådriver for utviklingen av Oslo Cancer Cluster og for etableringen av en ny helsebydel på Eg i Kristiansand.

Begge disse eksemplene illustrerer at rikspolitikken byr fram arenaer for handling. Men samtidig viser det at det er egenskaper hos aktørene – og koplinger mellom aktører på ulike arenaer – som bestemmer om representasjonen skal omsettes i reell innflytelse. Slik forstått viser også disse eksemplene hvordan ulike former for individuell og sosial kapital inngår som byttemiddel for å skaffe innflytelse i politikken. Dette er et felt som det er skrevet svært mye om, både innenfor generell samfunns-teori og mer spesifikt innenfor den type statsvitenskapelig litteratur

som behandler slike temaer (Bourdieu, 1979/1995; Granovetter, 1973; Putnam, 2001).

Jeg vil hevde at det finnes flere historiske og nyere eksempler på slike koplinger. En av arkitektene bak Bondepartiets reformistiske linje og forliket med Arbeiderpartiet på 1930-tallet var Gabriel Moseid, også han fra Vennesla. Som Lilletun er han svært relevant for å forstå hvordan kompromisser blir til. Det klasseforliket som fant sted mellom bønder og arbeidere midt i dette tiåret, var skjellsettende for norsk politikks videre utvikling (Nielsen, 2001). Rikspolitisk var Moseid antakelig viktigere enn Lilletun, men så virket han også i en helt annen tid. For den institusjonelle utviklingen på Agder var kanskje Lilletun viktigere, særlig gjennom sitt arbeid med universitetsaken. Flytter vi oss til den første etterkrigstiden, finner vi Venstre-høvdingen Bent Røiseland, som gjerne omtales som den beste statsministeren vi aldri fikk (Garvik, Vetland & Røiseland, 2003). Røiseland var også en samarbeidets mann, men da som talsmann for borgerlig samling som et alternativ til det Rune Slagstad (1998, s. 191–364) kom til å benevne Arbeiderpartistaten.

Går vi helt fram til vår egen tid, ser vi igjen hvordan aktører fra Agder blir sentrale i utformingen av rikspolitikken. KrF er i dag et mindre parti enn på lenge, men partiet ble likevel, blant annet gjennom den opprivende striden om linjevalget etter stortingsvalget i 2017, jokeren i regjeringsskabelen. Med ett var Kjell Ingolf Ropstad fra Evje og Hornes partileder, mens den mangeårige Lyngdals-ordføreren Hans Fredrik Grøvan ble gruppeleder i Stortinget. Som en kuriositet kan også nevnes hvordan vestre Vest-Agder igjen ble synlig på Stortinget etter valget i 2013. Men nå ble tyngdepunktet flyttet fra Eiken og Fjotland til kysten i det nye Lister. Ingunn Foss (H), Hans Fredrik Grøvan (KrF) og Odd Omland (Ap) utgjorde en periode nærmest en egen Lister-benk.

Det er allerede nevnt at Agders mest framtrædende representanter har vært borgerlige politikere, mens Arbeiderpartiets folkevalgte mer har fylt de bakre rekkene. Noen navn bør likevel nevnes. I nyere tid er det bare Grete Faremo som har profilert seg som Ap-statsråd fra landsdelen. Den siste før henne var Jens Haugland, som satt i Einar Gerhardsens regjeringer fra 1955 til 1965. Begge kom fra de indre bygder, Faremo fra Setesdal og Haugland fra Bjelland i Marnardal. Faremo har aldri representert

landsdelen som folkevalgt. Haugland hadde sentrale roller som justis- og kommunalminister. Hans betydning for å drive gjennom vesentlige reformer som 1960-årenes kommunereform og innføring av bygningsloven i 1965 er ennå lite utforsket. Sigurd Verdal bør også trekkes fram. Han satt på Stortinget fra 1981 til 1993, og var i perioden 1985 til 1989 visepresident i Lagtinget. Fra 1992 til 2000 var han leder av det nasjonale Omsetningsrådet for landbruket. Verdals regionale kongstanke var å gjøre Byremo til et kraftsentrum for indre Vest-Agder, slik Evje var det i Setesdal. Han lyktes for skolesatsingen, men ellers er det få spor av regional sentralisering i denne delen av Agder.

Lenger tilbake finner vi Nils Hjelmtveit fra Eydehavn som var kirke- og undervisningsminister fra 1935 til 1945 og etter den tid fylkesmann i Aust-Agder. Nevnes bør også østlendingen Lars Evensen, som var industriminister i Gerhardsens regjering i perioden 1947 til 1953. Fra 1954 til 1966 var han fylkesmann i Vest-Agder, og han brukte da sine erfaringer fra statsrådstiden til å kople utenlandske industriinteresser til de store kraft- og industriprosjektene i vestre del av fylket.

Nominasjon og rekruttering

Ser vi på utvelgelsen av representanter, synes det også å være en markant forskjell i måten dette gjøres på i Arbeiderpartiet og de ikke-sosialistiske partiene. I Arbeiderpartiet har det vært tradisjon for at kandidatene stiller seg til disposisjon, og at den partiet nominerer, blir renominert både én og to ganger uten at det skjeles til rikspolitisk oppdrift. Hensynet til balansen mellom kjønn, lokalgeografi og kopling til fagbevegelsen teller mer enn individuelle egenskaper. Så ikke i Høyre, KrF og Fremskrittspartiet. I Vest-Agder Høyre gikk Peter Gitmark hardt til verks for å slå ut den sittende representanten, Anne Berit Andersen, før valget i 2005. Hans Fredrik Grøvan kjørte like røft mot KrFs nestleder, Dagrun Eriksen, for å erobre hennes plass som listetopp i samme fylke forut for valget i 2013. Og for den som observerte oppkjøringen til stortingsvalget i 1997, var det langt fra noen idyll å spore mellom Fremskrittspartiets førstekandidat i Vest-Agder, Vidar Kleppe fra Kristiansand, og andre kandidatene, Odd Djøseland fra Farsund.

Noen av disse konfliktene hadde ideologiske sider ved seg, som kampen mellom Grøvan og Eriksen. I andre tilfeller dreide det seg mer om personlig rivalisering. Under valgkampen høsten 1997 kom det en dag et brev til Fædrelandsvennens redaksjon fra Odd Djøseland med et voldsomt angrep på listekollega Kleppe. Djøseland ønsket brevet trykt som innlegg på debattsidene underskrevet: «En som ønsker Kleppe-fri sone». Ønsket ble ikke etterkommet, men saken ble heller ikke forfulgt som nyhetssak – den gang.

I betydelig grad er disse seleksjonsprosessene utslag av nasjonale partikulturer. I arbeiderbevegelsen stiller medlemmene seg til kollektivets disposisjon, og oppgaven for en stortingsrepresentant er først og fremst å stemme riktig, ikke å opptre individuelt og originalt. Aust-Agder Arbeiderpartis mangeårige representant Osmund Faremo passet ikke helt inn i denne formen, og kunne ofte opptre i fri dressur. Han ble blant annet landskjent da han i 1974 foreslo å innføre offentlig produktkontroll for politisk journalistikk. I andre partier vil toleransen for individuelle ambisjoner være større. Grøvans kamp mot Eriksen kan i så måte gis ideologisk dekning fra Linderot-salmen «Ingen vinner frem til den evige ro som seg ei veldig fremtrenger» (Linderot, 1798/1985).

Representasjonens strukturelle bakteppe

Spør vi oss nærmere om hva den rikspolitiske representasjonen betyr i en regional sammenheng, er det fristende å se mer systematisk på spørsmålet om geografien i politikken. For igjen å trekke på Rokkan (1967) er Norge som statsdannelse å betrakte som et kompromiss mellom regionale interesser. I 1814 skulle dette landet, som siden det opphørte å eksistere som egen stat i senmiddelalderen hadde mistet mye av sitt territorium i både øst og vest, igjen skapes som politisk størrelse. Utgangspunktet var dårlig. Landet hang ikke sammen kommunikasjonsmessig, og det var snarere en samling regionalt atskilte økonomier i gjensidig utakt (Hodne, 1981; Sejersted, 2002) enn noe som liknet et hele. Nasjonsbyggingen kom da også til å ta form av kamp mellom ulike interesser, regionalt som kulturelt. Så sent som på slutten av 1800-tallet diskuterte målrørsla om Norge skulle forstås som befolket av to konkurrerende nasjoner (Hoel, 2009).

I dette perspektivet kom behovet for å holde landet sammen til å bli et overordnet politisk anliggende, og regional- og distriktspolitikk kom utover på 1900-tallet til å utkrystallisere seg som nasjonal metapolitikk (Knudsen, 2018, 2019). Det er først i nyere tid at dette politiske rasjoalet har forvitret. Det er mange måter å forstå denne forvitringen på, og en av dem er at den klassiske distriktspolitikken, slik den hadde oppstått i kjølvannet etter kriseforliket i 1935 og blitt institusjonalisert i etterkrigstidens politiske programmer og satsinger, hadde utspilt sin rolle (Rasmussen, 2003). Noen vil hevde at dette mer skyldtes den ideologiske snuoperasjonen som inntraff på 1980-tallet, med deregulering og nyliberalisme. Fra tidlig på 1990-tallet er det uansett mulig å spore et markant taktskifte, der disse tankeretningene kom til å berede grunnen for en nedbygging av regionalpolitikken betydning i Norge (Teigen, 2012, 2019). Paradoksalt nok fikk denne utviklingen et ekstra skyv fra en ny miljøbevissthet, der byen gikk fra å være forkjetret til å bli omfavnet. Mens 1970-tallets grønne bølge rullet mot distriktene, trakk den et par tiår senere til byen. Et mer konsentrert bosettingsmønster var med ett løsningen på en rekke politiske utfordringer (Næss, Saglie & Halvorsen-Thorén, 2015).

Dermed ble den regionalpolitiske agendaen i Norge også mer kompleks. Fra gjenoppbyggingen etter krigen hadde den norske regionalpolitikken i mangt vært en distriktspolitikk, først for Nord-Norge og Namdalen og deretter for utkantene i Sør-Norge (Teigen, 2019). Kritikerne av denne politikken ønsket heller å utvikle dynamiske byregioner rundt store og mellomstore byer landet rundt etter svensk mønster. En av de fremste talsmennene for en slik politikk var professor i samfunnsgeografi ved Universitetet i Oslo Tor Fr. Rasmussen (1969, 2003), som var oppvokst i Flekkefjord. Dette var en politikk det ikke var støtte for i Stortinget før Arne Rettedal (H) ble kommunal- og arbeidsminister i 1981. Han lot bevisst etableringsloven, som skulle hindre for sterk byggeaktivitet i og rundt store byer, sove. Dermed var en skanse brutt, og framover mot vår egen tid ble det nærmest et politisk mål å skape slike dynamiske arbeids- og boligmarkeder rundt regionale bysentra, men da som et nasjonalt svar på den amerikanske økonomen Michael Porters (1990) tese om at den globale økonomien var konstituert ved samhandlingen mellom spesialiserte regionale økonomier. I EU fikk den samme ideen gjensvar gjennom

slagordet om å skape et regionenes Europa (Magone, 2003). Regionalt konsentrerte bo- og arbeidsmarkeder ble nøkkelen til utvikling mange steder i Norge som i Norden forøvrig (Castells & Himanen, 2003). Ironisk nok var det utkantideologen, professoren og SV-politikeren Ottar Brox (1984) som først beskrev fenomenet ved å analysere den tilsynelatende konsolideringen av et tidligere truet bosettingsmønster i Troms, en bekreftelse på at en ny type pendlingsatferd hadde endret bosettingsbetingelsene i distriktene. I det mer folkerike lavlandet på Østlandet lanserte Tor Selstad (1983) begrepet Mjøsbyen for vise hvordan bystrukturen rundt Mjøsa kunne forstås som et samlet byfelt for vekst og utvikling.

På Agder ble Agderbyen lansert som merkelapp for de samme prosessene langs linjen Mandal–Tvedestrand. Dette bykonseptet ble beskrevet og analysert gjennom et regionalt scenarioprojekt bestilt av de to fylkeskommunene og medfinansiert av Miljøverndepartementet og tre av landsdelens banker (Knudsen, Jacobsen & Svendal, 1990). Dette var et bybegrep som skapte vel så mye strid som begeistring. Agderbyen ble i Agders indre bygder og flanker oppfattet som den endelige bekreftelsen på sentraliseringstrusselen, mens den i Kristiansand og Arendal ble forstått som et forsøk på å nulle ut de nedarvede og egentlige bysentraenes identitet og rolle. Dette forsto Victor D. Norman (H), opprinnelig fra Risør og senere en tid bosatt i Lillesand, godt da han som statsråd i Bondeviks andre regjering med ansvar for utflytting av statsinstitusjoner fra hovedstaden i 2003 pekte på Agderbyen som lokalisering for Post- og teletilsynet (nå Nasjonal kommunikasjonsmyndighet, NKOM). Slik tvang dermed Norman Agder-politikerne til å ta i det unevnelige. Sjøkkvirkningen var om mulig enda større da samferdselsstatsråd Torild Skogsholm valgte Lillesand som lokalisering for tilsynet. Med det var forestillingen om Agderbyens funksjonalitet nasjonalt bekreftet.

En ny bypolitikk

Men de regionale byfeltene skulle, som nevnt, snart møte motbør fra den nye miljøbevegelsens konsentrerte byforståelse. Der de store byfeltene fordret utstrakt pendling og byspredning, forkynte den nye ideologien konsentrert bebyggelse og kompakte byer. Reisene skulle tas kollektivt,

eller aller helst med sykkel eller til fots. Lillesands Tine Sundtoft (H) ble klima- og miljøminister i Erna Solbergs regjering for perioden 2013–2015. Hennes store sak var å forplikte Norge på en klimapolitikk der Kristiansand ble det fremste regionale utstillingsvinduet for denne politikkenes konsekvenser. Og i Kristiansand satt Sundtofts partifelle og nære venn Harald Furre som ordfører. Han kom dermed i en vanskelig situasjon. På den ene siden skulle han iverksette en restriktiv utbyggingspolitikk, stimulert via statlige belønningsmidler. På den annen side skulle han føre en politikk som befestet Kristiansand som landsdelens dynamiske sentrum. Dermed kunne han risikere å bli straffet ved bortfall av de samme midlene. Dette fordret – og fordrer – en nærmest umulig balansegang mellom nasjonale politiske krav og lokale ønsker.

Vi har altså to interessante eksempler på at statsråder fra Agder, Norman og Sundtoft, har fattet beslutninger med store konsekvenser for og korrekter til politisk praksis i egen landsdel. Begge statsråder kom også fra Høyre, et parti som ellers ikke utmerker seg ved rabulisme. De to eksemplene kan også være instruktive ved at de illustrerer hver sin generasjon av bypolitikk. Norman betjente *byregionen* og Sundtoft *den kompakte byen*. Dermed ga de hvert sitt bidrag til det som i dag er blitt en fornyelse av den historiske spenningen i norsk politikk, nemlig motsetningen mellom by og land, mellom sentrum og utkant, Stein Rokkans (1967) beskrevne hovedspenning i det norske nasjonsbyggingsprosjektet. For om geografien har forvitret i politikken (Knudsen, 2018; Teigen, 2012), kan den nå være i ferd med å komme voldsomt tilbake.

Konflikten mellom de to byperspektivene, det regionforstørrende og det kompakte, skulle også finne et annet nedslag i vår landsdel. Det skjedde da kommunene Iveland og Evje og Hornnes for et drøyt tiår siden ønsket å realisere to større boligfelt, ett i Iveland og ett på Moisund. Fylkesmannen i Aust-Agder reiste innsigelse mot planene med den begrunnelsen at disse feltene ville stimulere til økt pendling mot byene ved kysten, siden de lokale arbeidsmarkedene i de to kommunene ville være for tynne til å absorbere de nye innbyggerne som feltene ville rekruttere. Fylkesmannen påpekte at en slik utvikling ville være i strid med nasjonal klimapolitikk, som la opp til kompakte byer og korte arbeidsreiser. Ordførerne i de to kommunene, Ole Magne Omdal (Sp) og Bjørn Ropstad (KrF), parerte raskt med at nasjonal

distrikts- og regionalpolitikk tok til orde for det motsatte, nemlig at det var et mål å skape regionforstørring med utgangspunkt i sterke, regionale arbeidsmarkeder for å stimulere bosetting i distriktene. Kjell Ingolf Ropstad (KrF), sønn av ordføreren i Evje og Hornnes, var inne i sin første stortingsperiode og tok saken opp gjennom et spørsmål til miljøvernministeren, Erik Solheim (SV), som da også var statsråd for plansaker. Men før statsråden rakk å skifte sol og vind mellom to nasjonale politikkområder på kollisjonskurs, ble saken forlikt hos Fylkesmannen ved at kommunene aksepterte å redusere størrelsen på boligfeltene (Knudsen, 2018). Men dermed kokte også en sak med stort prinsipielt og rikspolitisk potensial bort i kålen.

Kommune- og regionreform

Spørsmålet om hensiktsmessigheten med den norske kommune- og fylkesstrukturen har vært reist flere ganger opp gjennom historien. Første del av 1960-tallet gikk med til å sanere antall kommuner i Norge i tråd med Schei-komiteens innstilling (Stugu, 2015). Agder fikk da i grove trekk den kommunestrukturen landsdelen inntil nylig har hatt, med unntak av Arendal, som forble en innklemt bykommune inntil byen ble slått sammen med fire nabokommuner i 1992. Den pågående kommune-reformen har i Agder bare gitt tre realiserte prosesser: sammenslåing av Lyngdal og Audnedal, fusjon av Mandal, Lindesnes og Marnardal, og endelig et amputert Stor-Kristiansand bestående av Kristiansand, Søgne og Songdalen. Hele det gamle Aust-Agder forblir dermed, i likhet med mye av landet ellers, uberørt av kommunereformen så langt. En av pådriverne for denne reformen er mangeårig statsråd i ulike departementer Monica Mæland, oppvokst i Arendal. For statssekretær i Kommunal- og moderniseringsdepartementet Aase-Marte Johansen Horrigmo (H, 2018–2020), opprinnelig fra Vennessla, og hennes etterfølgere våren 2020, først Harald Furre, så Paal Pedersen fra Mandal, er dette resultatet også lite tilfredsstillende. Men slik denne saken har utviklet seg, er den nærmest uten dynamikk, og i alle fall noe ingen rikspolitisk folkevalgt fra landsdelen ser som vintersak for seg og sitt parti.

Med fylkesreformen har det forholdt seg noe annerledes. Mens Høyre og Fremskrittspartiet prinsipielt har ønsket fylkeskommunen bort,

måtte Erna Solbergs første regjering akseptere at mellompartiene KrF og Venstre fikk gjennomslag for at den skulle bestå. Noe annet var det ikke flertall for i Stortinget. Med regionreformen ble også mandatet for fylkeskommunene styrket, samtidig som de ble redusert i antall fra 19 til 11. Sammenslåingen av Agder-fylkene hadde vært vurdert en rekke ganger før, men nå ble den effektivert med virkning fra 1. januar 2020. Sett utenfra synes det som om to av fylkessammenslåingene gikk enklere enn de andre, nemlig den i Agder og den i Trøndelag. Begge hadde karakter av å være modne og samtidig tilpasset en regional struktur med betydelig etablert samhandling rundt ett, definert byfelt, for Agders del Agderbyen. Rikspolitisk hadde dette nærmest hatt karakter av en ekspedisjonssak. Men likevel bør KrFs rolle trekkes fram, fordi partiet er det av mellompartiene som grundigst omtalte saken i eget program, og fordi egdene i stortingsgruppa var særlig sentrale i behandlingen av saken. Torhild Brandsdal fra Vennesla hadde regionreformen som sitt ansvarsområde, og i hennes sykefravær fungerte Per Sverre Kvinlaug fra Kvinesdal som vikar, mens Hans Fredrik Grøvan holdt i de overordnede prinsippene for behandlingen av saken.

Regional politikkutvikling

Når en skal analysere Agders rikspolitiske gjennomslag, holder det ikke bare å se på representasjon i storting og regjering. En må også se på hvilke saker som reises regionalt, og som formuleres og løses på andre måter enn gjennom de nasjonale, representative kanaler. Her er det flere eksempler. Om vi tar utgangspunkt i dokumentet *Felles mål for Agder* (Norman, Røed & Knudsen, 1994) og de sakene som ble løftet fram der, er to av dem typisk slike. Det ene er prosessen med å få nye E18 mellom Kristiansand og Grimstad bygget som en sammenhengende firefeltsvei og gjennom offentlig-privat samarbeid (OPS). En viktig driver i dette var en regional veiaksjon der tunge representanter for offentlige og private interessenter tok på seg refleksvester, bar fakler og aksjonerte for snarlig handling. Til og med agderbispens lot seg mobilisere. Ved siden av dette var det et betydelig initiativ i den regionale veiforvaltningen for samme sak. Resultat var at dette veiprosjektet kunne åpnes for trafikk i 2009.

Den andre prosessen som bør trekkes fram, er det arbeidet som ble drevet regionalt for å skaffe kapital til å realisere kompetanse- og kultursatsinger ut over det som kunne skaffes via ordinær statlig finansiering. Dette skjedde ved at det regionalt ble etablert stiftelser gjennom salg av kraftaksjer for slike formål. De tre viktigste av disse var Cultiva for kultursatsinger i Kristiansand, Sørlandets kompetansefond for Vest-Agder og Aust-Agder utviklings- og kompetansefond for Aust-Agder. Særlig for kulturfeltet er det uomtvistelig at innsatsen fra Cultiva har bidratt vesentlig til å realisere eller framskynde både kulturaktiviteter og tilhørende institusjoner i Kristiansand (Johnsen, Dragseth, Johannessen & Lysgård, 2011).

Et siste poeng som skal tas med i denne sammenhengen, er et arbeid som ble initiert fra kommuneledelsen i Kristiansand rett etter århundreskiftet med tanke på la storbyene i Norge overta for fylkeskommunene som regionale utviklingsaktører i en ren tonivåforvaltning. Ordfører Bjørg Wallevik (H) og rådmann Erling Valvik organiserte sammen et nettverk med sine kolleger i Oslo, Bergen, Stavanger, Trondheim og Tromsø for å fremme tanken. Det ble utarbeidet et eget notat for dette, blant annet bygd på finske erfaringer med tonivåforvaltning (Røed, Knudsen & Fosse, 2002). Prosessen vakte interesse hos daværende kommunalminister Erna Solberg, men som del av Bondeviks andre regjering var hun bundet av denne regjeringens fredning av fylkeskommunen. Prosessen er også interessant fordi den er et eksempel på at Kristiansand tok rikspolitisk lederskap på et viktig saksfelt, storbypolitikken. Notatet ble også presentert for Stortingets kommunalkomiteé med samme resultat: interessert lunkenhet. Med den senere regionreformen under utførelse er tonivåmodellen i praksis død. Interessant nok er den samme modellen også i ferd med å bli avvirket i Finland, slik at normalmodellen også der kan bli en folkevalgt flernivåforvaltning, som ellers i Europa (Committee of Regions, 2019).

Ved et veiskille?

Så langt har framstillingen dreid seg om Agders representasjon i nasjonal politikk og i noen grad om den nasjonale politikkenes betydning for Agder. De siste årene har, som allerede påpekt, den regionale legitimeringen av

nasjonal politikk blitt sterkt nedtonet (Knudsen, 2018; Teigen, 2012, 2019). Mye av dette har skutt fart etter suksessive omganger med avvikling av eksplisitt politiske organer i de geografiske styringskjedene, til fordel for ulike foretaksmodeller eller andre formalpragmatiske løsninger innenfor ulike samfunnssektorer. Resultatet er at Norge i institusjonell sammenlikning er blitt et mer liberalistisk land, også målt mot andre europeiske land (Schneider & Paunescu, 2012). Sykehussektoren er et eksempel på dette, universitets- og høyskolesektoren et annet.

Et av resultatene av denne utviklingen er at politikken abdiserer, og at den tradisjonelle påvirkning som utøves fra ulike regioner mot de nasjonale beslutningsarenaene, ikke lenger virker. Helseministeren melder pass overfor sykehusstrukturen og henviser i stedet til helseforetakene. Utdanningsstatsråden lar universitetsstyrene legge ned og kapre tidligere høyskoler som de vil, mens kommunalministeren overlater utformingen av kommunekartet til stemningen i den lokale nabopraten potensielle fusjonspartnere imellom. I liberal sjargong heter det å styre via «arm's length» og i et geografisk vokabular benevnes det regionalliberalisme. Vi kan jo bare tenke oss hva tidligere statsråder som Jens Chr. Hauge, Arne Rettedal eller Gudmund Hernes ville ha sagt om de skulle bys slike rammebetingelser for sitt virke.

Det er blitt stuerent å være geografiløs. Som fenomen føyer det seg inn i linjen av andre slike frikopplingsøvelser, som å være kulturløs og la institusjoner og regionale inndelinger få hete hva de vil. NSB blir til Vy. Oslo-Met gjør krav på å betegne et universitet. Et nytt fylke får hete Vestland; Fjordland var opptatt. Et annet fylke blir passe avsjelet til Innlandet – et mulig kontrapunkt til Utlandet? I et slikt klima er det ikke så mye å hente for en regional delegasjon ved å ta Sørtoget – som det nå er døpt – til Oslo for å be makthavere uten makt om noe som helst.

Men ennå skal det visstnok hefte skam ved å være historieløs. Mon det. For i Norge er historie og geografi uløselig knyttet sammen. Regional- som kunnskapspolitikken er blitt slik kirkepolitikken utviklet seg i etterkrigstiden, da det gjaldt for statsrådene å være teologisk døde og blinde. Nå har vi fått en styringskultur der det samme gjelder geografien, og det er ikke bærekraftig, for å bruke en av tidens mest forslitte merkelapper. For å avslutte der jeg begynte – med Rokkan. Norge er som prosjekt et

kompromiss mellom regionale interesser. Den som glemmer det, er dømt til å mislykkes – i storting som i regjering. I dag er det min påstand at mange i storting og styringsverk har mistet grepet om denne innsikten, og at kommunevalget 2019 blant annet bar preg av det. Det skal mer til for å rette opp det som her er skjedd enn å skygge en distriktsminister med uklar portefølje inn i en regjering. Det handler heller om å gjenfinne forståelsen av hvilket land vi bor i.

Litteratur

- Bourdieu, P. (1995). *Distinksjonen: en sosiologisk kritikk av dømmekraften* (A. Prieur, Overs.). Pax Forlag. (Opprinnelig utgitt 1979)
- Brox, O. (1984). *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Universitetsforlaget.
- Castells, M. & Himanen, P. (2003). *The information society and the welfare state. The Finnish model*. Oxford University Press.
- Committee of Regions. (2019). *Finland*. <https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/Pages/Finland.aspx>
- Erstad, E.A. (2019). *Hareides fall. Trettiseks dager som endra norsk politikk*. Det Norske Samlaget.
- Garvik, O., Vetland, J. & Røiseland, M. (2003). *Røiseland: statsministeren vi ikke fikk*. Vigmostad & Bjørke.
- Granovetter, M. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
- Habermas, J. (2002). *Borgerlig offentlighet*. Gyldendal. (Opprinnelig utgitt 1962)
- Hellevik, O. (1969). *Stortinget – en sosial elite? En undersøkelse av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og politisk karriere*. Pax Forlag.
- Hodne, F. (1981). *Norges økonomiske historie 1815–1970*. Cappelen.
- Hoel, O. L. (2009). *Måltreising og modernisering i Noreg 1885–1940* [Doktorgradsavhandling, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet]. NTNU Open. <http://hdl.handle.net/11250/242957>
- Johnsen, H. C. G., Dragseth, T., Johannessen, O. & Lysgård, H. K. (Red.). (2011). *Kunstens form og kulturens bruk*. Portal forlag.
- Knudsen, J. P. (2018). Towards a new spatial perspective – Norwegian politics at the crossroads. *Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography*, 72(2), 67–81. <https://doi.org/10.1080/00291951.2018.1445125>
- Knudsen, J. P. (2019). Reorganiseringen av UH-sektoren – nasjonsbygging med regionsmak. I J. P. Knudsen & T. Lauvdal (Red.), *Geografi, kunnskap, vitenskap. Den regionale UH-sektorens framvekst og betydning* (s. 241–264). Cappelen Damm Akademisk.

- Knudsen, J. P., Jacobsen, D. I. & Svendal, A. (1990). *Sørlandsbilder. Tre scenarier for Agder*. Agderforskning.
- Linderot, L. (1985). Ingen vinner frem til den evige ro. I *Norsk Salmebok*, nr. 108. Verbum. (Opprinnelig utgitt 1798)
- Magone, J. M. (Red.). (2003). *A Europe of regions: Rhetoric or reality?* Praeger.
- Nielsen, M.-B. O. (2001). *Senterpartiets historie 1920–2000: Bd. 1. Bondekamp om markedsrett. 1920–1959*. Det Norske Samlaget.
- Norman, V.D., Røed, H. & Knudsen, J. P. (1994). *Felles mål for Agder*. KS.
- Næss, P., Saglie, I.-L. & Halvorsen-Thorén, K. (2015). Ideen om den kompakte byen i norsk sammenheng. I G. S. Hanssen, H. Hofstad & I. L. Saglie (Red.), *Kompakt byutvikling. Muligheter og utfordringer* (kap. 3). Universitetsforlaget.
- Porter, M. E. (1990). *The competitive advantage of nations*. The Free Press.
- Putnam, R. (2001). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Rasmussen, T. F. (1969). *Byregioner i Norge. En samfunnsgeografisk analyse av den regionale konsentrasjonen av bosettingsmønsteret i Norge* (Rapport nr. 11). Norsk institutt for by- og regionsforskning.
- Rasmussen, T. F. (2003). *Bosetting og byutvikling. Planlegging og politikk i Norge – i går, i dag, i morgen*. Kommuneforlaget.
- Rimehaug, E. (1997). *Midtbanespilleren. Kjell Magne Bondevik og Kristelig Folkeparti*. Luther.
- Rokkan, S. (1966). Norway: Numerical democracy and corporate pluralism. I R. Dahl (Red.), *Political opposition in western democracies*. Yale University Press.
- Rokkan, S. (1967). Geography, religion and social class: Cross-cutting cleavages in Norwegian politics. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives* (s. 367–444). The Free Press.
- Røed, H., Knudsen, J. P. & Fosse, J. K. (2002). *Robuste regioner – forskning og reform* (Prosjektrapport 45/2002). Agderforskning.
- Schneider, M. R. & Paunescu, M. (2012). Changing variety of capitalism and revealed comparative advantages from 1990–2005. A test of the Hall & Soskice claims. *Socio-Economic Review*, 10(4), 731–753. <https://doi.org/10.1093/ser/mwro38>
- Sejersted, F. (2002). *Demokratisk kapitalisme. Revidert utvalg*. Pax Forlag.
- Selstad, T. (1983). *Mjøsbyen. Morgendagens storby ved Mjøsa?* Fagbokforlaget/Mjøsinformasjon.
- Slagstad, R. (1998). *De nasjonale strateger*. Pax Forlag.
- St. meld. nr. 44 (1982–83). *Om maktutredningen*. Statsministeren. https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1982-83&paid=3&wid=d&psid=DIVL172&pgid=d_0077

- Stugu, O. S. (2015). Etterkrigstidas kommunereform – eit oversyn. *Heimen*, 52(4), 311–325. https://www.idunn.no/heimen/2015/04/etterkrigstidas_kommunereform_-_eit_oversyn
- Teigen, H. (2012). Distriktpolitikk gjennom 50 år – strategane og avviklinga. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 29(2), 157–165. https://www.idunn.no/nnt/2012/02/distriktpolitikk_gjennom_50_aar_-_strategane_og_avviklinga
- Teigen, H. (2019). *Distriktpolitikken historie i Norge*. Cappelen Damm Akademisk.
- Aardal, B. (Red.) (2011). *Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget i 2009*. Cappelen Damm Akademisk.